

AR TIKROVĖ JAU NEGRĮŽTAMAI PRARASTA?

Jeano Baudrillard'o *Simuliakrai ir simuliacija*¹ – pirmoji prancūzų sociologo ir filosofo į lietuvių kalbą išversta knyga, nors pats autorius Lietuvoje žinomas jau senokai. Baudrillard'as – ne tik teoretikas, bet ir aktualiausių pasaulio įvykių komentatorius, kurio pasisakymų randama įvairiuose interneto portaluose.

Baudrillard'o knyga buvo pristatyta ir aptarta Atviros Lietuvos fondo konferencijų salėje 2002 m. lapkričio 15 d. Pranešimus skaitė: dr. Nerijus Milerius (*Diagnostikas ir pranašas apie Tikrovę*), dr. Audronė Žukauskaitė (*Baudrillard'o kinematografas*), dr. Rita Šerpytytė (*Nilizmas pagal Baudrillard'ą*). Renginio organizatoriai – Lietuvos filosofų draugija ir Atviros Lietuvos fondas.

Įvadiniame pranešime Milerius užduoda klausimą, ar Baudrillard'as pasakė apie pasaulį tai, ko nebuvo žinoma iki jo? Ir kuo ypatingos Baudrillard'o, kuris dažnai vadinamas vienu įtakingiausių XX amžiaus pabaigos ir XXI amžiaus pradžios teoretiku ir analitiku, netgi „pranašu“, nuostatos? Prelegentas teigia, kad negalėtų vadinti Baudrillard'o mūsų dienų „minties revoliucionieriumi“, nes prancūzų sociologas ir filosofas sukūrė ne kai ką „negirdėta“, bet specifinį žodyną, kuris tapo praeities koncepcijų permašymo pagrindu.

Milerius pranešimą pradėjo mito apie Orfėją ir Euridikę priminimu. Šis mitas – analogija,

anot Baudrillard'o, galinti nusakyti mūsų santykių su platoniška tikrove. Būtent Platono nuostatos yra šios knygos fonas. Tai idėjų, priklausančių būties, Tikrovės sričiai, ir jų atvaizdų („šešėlių“), priklausančių regimybės sričiai, perskyra. Baudrillard'as priima Platono pasaulio sąrangos modelį, bet oponuoja šiam filosofui teigdamas, kad žmonės neturi jokių galimybių atsigręžti į pirmavaizdžius, taigi sugrįžti prie užmirštos regimybės pasaulyje Tikrovės. Žmogus, trokšdamas aptikti tikrovę, atsiskudamas į ją, jaučiasi kaip Orfėjas, prarasdamas išnykstančią Euridikę. Taigi mes nuolat liekame regimybės pasaulyje, nėra jokių galimybių pasiekti nekintamo daiktų „pagrindo“. Mus nuolat supa *simuliakrai* (lot. *simulacrum* – vaizdas, atvaizdas, regimybė, šešėlis), „simuliakrai eina pirma“, – teigia Baudrillard'as pradėdamas savo knygą.

Tikrovės samprata, kurią pažįstame šiandien, susijusi ne tik su nekintamo pagrindo, šaltinio paieškomis, bet ir su naujųjų laikų gamtamokline koncepcija, kurioje tikrovė siejama su tuo, kas *gali būti* atrandama, taigi su egzistuojančiais nepriklausomai nuo mūsų faktais, kurie būtinai *turi būti*.

Prelegentas akcentavo, kad Baudrillard'ui tikrovė nėra jokia objektyviai esanti duotybė, jokia faktų visuma, tai tik siekis to, kas turi būti, bet niekada negali būti pasiekiamas, taigi utopija. Tikrovė, konstruojama pagal tam tikrą modelį (nes faktų konstatavimas visada susijęs su tam tikra stebėjimo procedūra, modeliu, pagal

¹ Baudrillard, Jean. *Simuliakrai ir simuliacija*. Vertė Marius Daškus. Vilnius: Baltos lankos, 2002.

kurį šie faktai renkami arba tiesiog konstruojami), yra tik nuorodų visuma, kurioje simuliakrai nurodo kitus simuliakrus. Todėl Baudrillard'as Tikrovę įvardija *simuliacijos* terminu. Tikrovė – vien konstruojama, modeliuojama, gaminama sistema, kuri nėra vienintelė bei visuotina, kurioje negalioja įprastos sąvokos: nėra vienos Tiesos, tik vienodai galiojančios, susipinančios viena su kita „tiesos“, nėra jokios pradžios, šaltinio, pagrindo.

Audrone Žukauskaitė akcentavo pagrindinę Baudrillard'o apmąstymo temą. Tai tikrovės praradimo tema, kurioje susijungia ir susipina įvairiausi, atrodo, nesuderinami fenomenai.

Baudrillard'o tekstai, teigė Žukauskaitė, yra kinematografinės prigimties. Tikrovė, kurios praradimas konstatuojamas, tampa regima. Tikrovė yra pagrindinė šiuolaikinio kino tema. Ji tampa tokia, anot Baudrillard'o, siekiant užmaskuoti faktą, kad visa kasdienybė yra kinematografinė. Taigi tikrovės tema tėra scenarijus, kurio tikslas – nuslėpti tikrovės praradimą. Kita vertu, tikrovė nėra visiškai kinematografinė, kaip ir kinas negali visiškai priartėti prie tikrovės, tai lygiagrečios alternatyvos.

Baudrillard'as ne tik konstatuoja tikrovės praradimą, bet ir pateikia šio praradimo eigos schemą, kurioje parodomas pakopiškas tikrovės praradimas. Žukauskaitė teigia, kad toks konstatavimas kyla iš nepagrįstos nostalgijos laikui, kai tikrovė nebuvo prarasta. Pokyčiai, kurie sukelia Baudrillard'ui nostalgiją, taigi žymi tikrovės praradimą, susiję su medijos atsiradimu. Bet tokia medijacija, ženklų kūrimas, anot Baudrillard'o, falsifikuoja ir iškreipia tikrovę. Prelegentė klausia, ar egzistuoja toks „idealus“ tikrovės būvis, kuris nebūtų medijuotas ženklų? Panašu, kad ne, todėl Baudrillard'o nostalgija dėl to, ko niekada nebuvo, yra nepagrįsta.

Įdomi yra pastaba, kad būtent televizijos atsiradimas yra ta medija, tas veiksnys, kuris žymi

visišką įsivaizduojamos plotmės, siekiančios supanašėti su tikrove, ir tikrovės pusiausvyros praradimą. Nes, anot Žukauskaitės, Baudrillard'as teigia, kad televizorius yra tiesiog mūsų galvoje, pasikeičia vietomis tas, kas žiūrima, ir tas, kas žiūri, nunyksa Didžiojo Kito instancija, visi mes lygūs prieš televizorių. Žiūrovas pats tampa įvykiu. Anot Baudrillard'o, televizija, praradusi dvigubą subjekto ir Kito žvilgsnio perspektyvą, nesugeba perteikti vaizdo, transliuoja ne vaizdą, o pati save. Baudrillard'as nuogaustauja dėl to, kad fantazijos ir iliuzijos pabaiga reiškia tikrovės praradimą. Prelegentė daro išvadą, visiškai priešingą: iliuzija negalima ne dėl to, kad tikrovė prarandama, bet dėl to, kad iliuzija tampa pernelyg reali. „Fantazijos tikroviškumas, o ne fiktyvumas yra pati baisiausia fikcija, kuri jau seniai mums atsitiko“.

Knygos pristatymo epilogu tapo Ritos Šerpytytės pranešimas. Nihilizmas dar Friedricho Nietzsche's buvo pavadintas „labiausiai bauginančiu svečiu“. Nihilizmo tema, atrodanti suspenduota Baudrillard'o knygoje, nes užima skyrelį, kuris yra *Simuliakrų ir simuliacijos* postscriptum. Bet, Šerpytytės nuomone, akivaizdu, kad tai nėra dar vienas užmirštas, o vėliau prisimintas knygos skyrius. Nihilizmo problematika yra Baudrillard'o filosofijos atskaitos taškas, pozicija, iš kurios kalbama. Klausimas, „iš kurios pozicijos jūs kalbate?“, įmanomas tik nesimuliakriniame diskurse, koku pretenduoja būti Baudrillard'o diskursas. Nesimuliakriniame diskurse ir atsakymas į klausimą, „kas padarė tave nihilistu?“, nebus „tu“, „sistema“, bet „aš pats, tokia mano pozicija, iš kurios aš kalbu“.

Taigi kasyra nihilizmas pagal Baudrillard'ą? Baudrillard'as pripažįsta dar Nietzsche's išskirtą nuorodą į nihilizmo dviprasmiškumą. Bet ar pripažindamas nihilizmo dviprasmiškumą – savo nihilistinę poziciją traktuodamas iš esmės kaip atsaką į „sistemos“ nihilizmą, Baudril-

lard'as pripažįsta aktyvaus nihilizmo galimybę šiandien? – klausia prelegentė. Baudrillard'as nenusako nihilizmo dviprasmiškumo nyčiškais terminais. Jam nihilizmo dviprasmiškumas susijęs su „sistemas“ ir „savo“ nihilizmo netapatumu. Sistemos nihilizmas yra neutralizacijos nihilizmas, supriešintas su aktyviu radikalumo nihilizmu. Šiuo atveju žmogus tampa pasyvaus nihilizmo (sistemos nihilizmo) auka, nes nusitrina pati riba tarp pasyvaus ir aktyvaus nihilizmo. Aktyvus nihilizmas šiandien negalimas dėl ypatingo nihilizmo pavidalo. Nihilizmas realizuojasi ne destrukcijos, o simuliacijos ir atgrasinimo pavidalu. Nihilizmas šiuo metu – tai tik būdas pasirodyti ir kartu išnykti, taigi medija. Simuliakrinis nihilizmas kėsina į prasmę, anihiliuoja viską.

Kažkas iš salės Milerio paklausė, kodėl kalbama būtent apie Platono įtaką Baudrillard'o mintims apie tikrovę, o ne, pavyzdžiui, Parmenido, kurio mintys (klausančiajam) atrodo artimesnės Baudrillard'o išvadoms? Prelegentas atsakė, kad būtent Platono idėjų ir atvaizdų pasaulio modelis tapo atskaitos tašku Baudrillard'o tikrovės atskleidimo negalimybei teigti.

Šerpytytės taip pat paklausė, kokio pobūdžio yra Baudrillard'o nihilizmas? Ar aktyvaus nihi-

lizmo negalimybė nėra susijusi su visiškai pesimistine perspektyva? Prelegentės nuomone, Baudrillard'as sakytų, kad jis yra nihilistas, o ne pesimistas. Jis yra nihilistas, kuris stumia sunaikinusios visa ir privertusios funkcionuoti niekį nihilistinės sistemos procesą į pačią pabaigą, pagreitina tą niekio cirkuliaciją. Tokia situacija yra originali, nors ir nelinksma, bet ne depresyvi, nes jautiesi jau šiek tiek anapus pabaigos.

Žukauskaitei publika adresavo tokį klausimą: Ar tikrovė iš tiesų neišvengiamai prarasta? „Ką gi reiškia motinos meilė, apie kurią ji pati minėjo, jei ne tikrovę“, – klausė abejojantieji simuliakrų visagalybės vizija. „Motinos meilė – tai tik simbolis,“ – atsakiusi pranešėja.

Gal iš tiesų tikrovė išnyko tik filosofinio diskurso kontekste, bet, tarkime, Dzūkijos miškuose grybaujančiam žmogui niekur nedingo – kvestionavo Baudrillard'ui atstovaujančių pranešėjų nuomonę jauni į patyrimą orientuoti klausytojų balsai.

Knygos pristatymas tapo įdomiu įvykiu, sukėlusiu nemažai diskusijų. Tai rodo šios knygos aktualumą ir galimybes įvairiai ją skaityti: kaip dar vieną tekstą arba kaip ypatingą žodyną, prentenduojantį į tikslesnius minčių apibrėžimus.

Diana Broniukaitytė